

Csányi Vilmos

DRÁGA BARÁTAIM,
KEDVES MAJMOK

Emberi és állati egypercesek

Az emberi gondolkodás

A gondolkodásról gondolkodtam.

Az állatok is gondolkodnak, képeket látnak, spekulálnak, képesek problémákat megoldani. Az állati agy funkciója az élettani folyamatok szabályozása mellett éppen a gondolkodás, amely a legmagasabb szintű szabályozó folyamat. Amikor az állat felismer egy veszélyes helyzetet és elkerüli, az gondolkodás. Amikor fontolgat több lehetőséget, és korábbi tapasztalatai alapján egyet kiválaszt és megvalósít, az gondolkodás.

Ezek képességei az embernek is. Legtöbbünk képes képeket felidézni, és segítségükkel feladatokat megoldani. Ha az olvasó behunyja szemét, és elképzeli egy utat jelenlegi tartózkodási helyétől valamilyen közelebbi célhoz, fel tudja villantani az útvonal emlékképeit, és természetesen végre is tudja hajtani a rövid utazást is az emlékképek vezérlése segítségével.

A mindennapi életben ennél sokkal többre is képesek vagyunk, kapunk egy szót mint célt, és megtaláljuk anélkül, hogy képek sokasága vezérelne az úton. Lehet, hogy sohasem jártunk arra, nincsenek

képeink, mégis. Legyen a szó, a cél: Bécs. Nem képek szükségesek az utazáshoz, hanem ismeretek. Tudjuk, hogy vonatok járnak oda, pályaudvart keresünk, pénztárba megyünk, jegyet veszünk, beülünk egy fülkébe, és néhány óra múlva, ha valaki Bécsset vagy Viennát kiált, leszállunk, célba érteztünk.

Az emberi gondolkodás tehát lehetőségeiben, terjedelmében alapvetően különbözik az állattól, pontosabban meghaladja azt. Az előbbi példában szereplő *vonat, pályaudvar, pénztár, jegy* olyan szavak, amelyek közösségi eredetűek. Közösségeknek van vonatuk, pályaudvaruk, pénzük. Az emberi gondolkodás közösségi természetű. Relatívén nagyon kevés konkrét információt tartalmaznak a cél eléréséhez szükséges szavak. Az a fogalom, hogy vonat, irdatlan ismeret, utasítás, történet, szerkezet, energia, működés csúcán jelenik meg, használatához elegendő tudni, hogy honnan indul, hova megy és hogyan lehet fizetni érte. A modern társadalom elképesztő adattömeg kollektív birtoklására épül, de használni szerény tudású emberek milliói is képesek.

Az emberi közösségek formálódása valószínűleg másfél-két millió éve kezdődött, a legújabb adatok alapján már a *Homo erectus* is főzött, és csoportokban vándorolt, eszközöket, tüzet használt. Állatok ilyenmire nem képesek. Valamelyest együttműködő csoportokat képezhetnek, de az együttműködés csak az élet egy valamilyen fontos aspektusára vonatkozik. Területvédelem, közös vadászat, utódgondozás. Az embernél az együttműködés mindenre, az élet

valamennyi területére kiterjed, és ennek az alapja a gondolkodásban történő különös együttműködés.

Az ember képes a gondolatait megosztani társai-val, és egész élete a megosztás különböző formáira épül. A megosztás eszköze az emberi beszélt nyelv. Amikor húsz-harminc távoli őznek együttesen kellett egy-egy problémát, úgymint táplálékszerzés, védekezés megoldani, gondolatokat cseréltek. Olyan gondolatokat, amelyek a közösség tagjainak elméjében a megoldásról születtek. Mindenki arra törekedett, hogy valamiképpen megértesse a saját megoldását a többiekkel, és persze megértse a többiek javaslatait. Eleinte kevés volt a közösen megoldható feladat, már néhány jelzéssel utalni lehetett az egyéni megoldásra. A nyelv kevés szóval indult. Minden szó valamilyen probléma sikeres megoldását jelentette. Minden szó mögött korábbi sikeres megoldások szerepeltek. A jó megoldáshoz vezető szavakat gyakrabban ismételték, a kevésbé jókat nem gyakorolták, elfelejtették, a kifejezetten rosszakat pedig tiltásokkal vették körül. Gondolkodás, viselkedés – néhány szó roppant komplex életmódot hozhat létre.

Képzeld el az olvasó, hogy, mondjuk, otthon főz a családjával, együttműködnek, de csak a legszükségesebb szavakat használják. A tevékenységben a legnagyobb szerepe a tapasztalatnak lesz, a családtagok sokszor főztek már együtt, ismerik az eszközöket, gyakorlatuk van az egyes műveletekben. A szavak csak arra szolgálnak, hogy felidézzenek korábbi

tapasztalatokat, aktiváljanak konkrét viselkedési műveleteket, és összehangolják a munkát. Kevés szó is elég. Egy élet során a sikeres együttműködés formái rögzülnek, kialakulnak az összetettebb műveleti egységek, nemcsak így lehetne megoldani a feladatot, de mi így szoktuk, ezt a legkönnyebb aktiválni, így jönnek létre a hiedelmek. Olyan viselkedési megoldások, amelyek beváltak már, vagy legalábbis elhisszük, hogy hasznosak. Amikor bonyolódik az együttműködés, egyre több szó áll rendelkezésre a közös műveletek értelmezésére, és feltűnik a kreativitás. Az a tulajdonságunk, hogy ismeretekből, mások gondolatainak részeiből új gondolatokat, új megoldásokat vagyunk képesek szerkeszteni, és roppant büszkék vagyunk, hogy csak nekünk jutott eszünkbe az a bizonyos ötlet.

Ahogy nő a közösség, egyre több hiedelem keletkezik, sokszor elfogadunk olyan egy viselkedési módot is, amelyet még sohasem próbáltunk ki, de valaki emlékszik, hogy ez bevált, az öregeitől hallotta, hogy jó. Ez megint hatalmas ugrást jelent az állati gondolkodáshoz képest, nemcsak a saját és a velünk együtt élő társak tapasztalatait tudjuk hasznosítani, hanem az előző generáció hiedelmeit is. Elfogadjuk, mert a közösség mindig tudja, mi a jó megoldás, óriási tárháza van a sikeres eljárásoknak.

A hiedelmek idővel kultúrává állnak össze. Ez azt jelenti, hogy a közösség minden tagja részt vesz a közös hiedelemkincs birtoklásában, és itt már nemcsak a jó megoldások fontosak, hanem a tilal-

mak is. Sokféle megoldásról derült ki, hogy tévútra vezet, ezekről tilalmas gondolkodni, mert elvonja az energiát a helyes, bevált hiedelmekről. Egy ősi kultúra elegendő szóval és hiedelemmel rendelkezett ahhoz, hogy a számára szükséges erőforrásokat megszerezze, a veszedelmeket elkerülje, a felmerülő belső problémáit megoldja. Az is nyilvánvaló, hogy egy-egy ilyen ősi kultúra a maga zárt, kipróbált rendszerével akadályos volt a merész újításoknak, amelyek sokszor végződtek balszerencsésen. A biztos, stabil életet a kultúra már kidolgozott, elfogadott hiedelmei nyújtották. Valamiféle mentális ketrec képződött a biztos hiedelmek védelmére, és az újítás esetleges káros hatásának elhárítására. Csak azon szabad gondolkodni, amit a kultúránk már igazolt. Komoly korlát ez.

Amikor a külső környezet nagyobb változást hozott, sokszor csak azok a közösségek maradtak fenn, amelyek adott esetben engedték az újítók működését, és megreformálták hiedelemrendszerüket.

A közösségek a nyelvi gondolkodás révén gyorsan megerősödtek és elszaporodtak, sok izgalmas dolog történt, feltalálták az írást, a vonatot és az atombombát. A modern társadalom is hiedelmeket tárol, folyamatosan gyárt, szelektál, megőriz és eltilt. Legkülönösebb és legmélyebbrehatóbb vonása, hogy megoldotta az egyén és a teljes emberi populáció közötti gondolat- és hiedelemcserét. A média, az internet segítségével bárki azonnal közölheti gondolatainak nyelvi kifejtését az egész emberiséggel.